

Sažetak

Krunoslav Pranjić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 808.62:886.2.07, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 1. travnja 1983.

One prosodic interpretation

The author discusses stress prosodems in the poems of Croatian writer Miroslav Krleža.

SEMANTIČKO-FUNKCIONALNO MODELIRANJE ANTROPONIMA
U KNJIŽEVNOSTI (NA PRIMJERIMA IZ DJELA MIROSLAVA KRLEŽE)*Miće Delić*

Književni se lik u poetici i teoriji književnosti uvrštava u strukturne sastavnice i estetičke vrijednosti najvišega ranga. Struktura lika integrira se u strukturu piščeva susreta sa svijetom i životom. Geneza lika izuzetno je složena, pa ipak temelji se na objektivnim sociološkim i imaginacijskim poticajima. Književna antroponimija stoji na jezičnoizraznoj razini u suodnosu s tako naznačenim postavkama.

U opisnoj se antroponomastici antroponim uzima za samostalan normalnojezični znak s funkcijom pojedinačnog imenovanja. Ona pristupa antroponimu kao jezičnom znaku bez isticanja primarne leksičke semantike koju ima ili je imao u prirodnom apelativnom području. Zanima se leksičko-morfemskim i gramatičko-morfemskim značenjem ili značenjem osnove i sufiksa na inicijalnoj, motivirajućoj razini kad se apelativ preobraća u antroponim. Motivacije su iz ovih područja: fizičke i moralne osobine nositelja imena, dijelovi tijela, tjelesni nedostaci, profilaksa, srodstvo, titularni rangovi, oruđa, predmeti, fauna, flora, jestvine, religija, mitologija, prirodne pojave, bolesti. Na jezičnoizraznom i tvorbenom planu osobito su zastupljeni nomina agentis, etnik, toponim, hipokoristik, deminutiv, augmentativ, pejorativ, posvojni pridjevi, apstraktne imenice.¹

Riječi s funkcijom imenovanja strukturiraju se sintagmatski u onomastičku antroponimsku formulu. Struktura se formule temelji na izboru i sintagmatskoj kombinatoričnosti leksičkih jedinica, zasićenosti jedinicama, njihovoj redukciji. Osim toga, antroponimskoj se formuli ili nekoj jedinici iz nje dodaju različiti neantroponimski kvalifikatori. Tako nastaje kombinirana sintagma. Ima komunikacijsku funkciju uvećane količine poruke. Njome se ne zanima opisna antroponomastika.

Fonetska, fonološka, morfološko-tvorbena i sintagmatska struktura antroponima uvjetovana je sociolingvističkim kriterijima: topškim (= geografska i dijalektalna određenost, jezični folklor, uzus), stratifikacijskim (= koji socijalni klasni i slojni status ima nositelj imena) i afektivnim (= odnos i stav prema nositelju imena: neutralan, prisran, anti-patičan). Kriteriji su relevantni po važnosti.

Antroponimostilistika ili *antroponimijska stilistika* stoji u suodnosu s opisnom antroponomastikom koja joj je ishodište, ali se antroponimostilistika zapućuje drugim pravcem, istu antroponimsku pojavu istražuje kao stilističku osobitost.

¹ A. Šupuk, Klasifikacija prezimena po značenju. Jezik, god. XV, str. 121–127.

Antroponim je sa stilističkog gledišta stilski znak i konstituent umjetničkoga, estetskog znaka. Postavka je relacijska i uključuje ove razine odnosa: pisac – lik, pisac – antroponimski znak, antroponimski znak – značenje (smisao), antroponimski znak – antroponimska znakovna situacija, antroponimski znak u osnovnoj funkciji – antroponimski znak u stilističkoj funkciji, recipijent – lik, antroponimski znak – recipijent.

U jeziku književnog djela semantizira se svaka komponenta analitički razloženog antroponima ako je potaknuta postupcima strukturiranja na sintagmatsko-sintaktičkoj i sintagmatsko-sintaktičko-narativnoj razini. Opći model strukturiranja prema Jakobsonu sastoji se u izboru jedinica iz dane paradigmatike. Izbor je ekvivalentan „temi poruke“, sličan, različit, sinonimičan, antonimičan. Spajanje i raspoređivanje jedinica provodi se po pravilima distribucije i ponavljanja. Iz postupka nastaje forma kojoj se pridružuje stilističko značenje (smisao). Pri tome se na semantičkom planu dešava:

- A. 1. Semantizira se strukturni postupak.
2. Resemantizira se leksičko značenje imena koje je imalo u apelativnom području.
3. Aktualizira se donji leksički etimološki semantički sloj imena.
4. Aktualizacija se odnosi i na neki mlađi etimološko-semantički stupanj imena.
5. Semantiziraju se morfološko-tvorbene komponente.
6. Semantizira se fonetska i fonološka struktura imena.
7. Semantizira se intonacijom.
8. Semantizira se grafijom.

U kvantitativnom i kvalitativnom pogledu (= količina i kvaliteta poruke) događa se:

- B. 1. Ime zadržava funkciju imenovanja – funkciji imenovanja pridružuje se stilističko značenje.
2. Imenu se kao jezičnom znaku pridružuje isto značenje kao u apelativu.
3. Pridruženo se značenje uvećava novim sadržajima.
4. Sadržaji se pridruženog značenja oduzimaju.
5. Pridruženi se sadržaji zamjenjuju.
6. Svi se pridruženi sadržaji negiraju.
7. Ime se izostavlja, a značenje se zadržava, umanjuje ili uvećava (odnosi se na bezimene likove).

Predočenoj konstrukciji A. (1...8) i B. (1...7) dodjeljuje se rang modela. Piscima su sasvim bliske mogućnosti koje sadržavaju njegove postavke. U strukturiranju lika iskorištavaju ovu ili onu, u ovoj ili u onoj situaciji, do ove ili one mjere. Na protagonistima se maksimalno angažiraju, pa postupke semantizacije iscrpljuju do visokog stupnja. Raznolikošću zastupanosti, realiziranim mogućnostima, smjenjivanjem postupaka postiže se dinamizam u strukturiranju likova.

Podastrte se postavke modela prikazuju na nekoliko primjera iz djela Miroslava Krleža. Krležina je književna antroponimija obuhvatna. Na njoj se mogu promatrati opći književni postupci antroponimskog modeliranja.

Prvi primjer:

- (1) „*Pero Orlić (isticanje ovdje i na drugim mjestima moje, M. D.)* sanjao je o Parizu već u pučkoj školi.,Dakle! On, *Petar Orlić!* Eto! Nakon dugih petnaest godina

čežnje napokon je u Parizu! U Parizu! Sunce jarko! U Parizu!..."

- (2) – Ja sam, molim, *Orlić. Pero Orlić*, molim. Ja nemam baš nikakvog izrazitog građanskog zanimanja, molim. Ja ovako – hm – živim od dana u dan! Ja sam feuilletonist „Zagrebačkog dnevnika”. Sedam filira po retku, molim.”

(*Hodorlahomor Veliki*)

Primjer se komentira obavijesno-tematski:

- Lik o kojem se govori i koji govori zove se *Pero Orlić*.
- Pero* je oduševljen dolaskom u Pariz za kojim je dugo i jako čežnuo.
- Pero* radi na bezvrijednom poslu feljtonista i životari.

Za potpuno primanje bitnih sadržajnih elemenata odlomka potrebno je razriješiti i antroponim.

U prvom izdanju novele „Hodorlahomor Veliki” („Plamen”, br. 4. i 5–6, 1919) stajala je posveta: „Uspomeni Janka Polića Kamova, koji je junački pao sa stegom u ruci.” Piščeva je međutim osnovna misao kritički stav o generaciji mladih pisaca, njegovih vršnjaka, njihovu evropskom idealu i niskom domaćem položaju. Prerana smrt jednoga od najtalentiranijih bila je poticajna za opći kritički stav.

Ime iz formule u kontekstu je dvoznačno: a. antroponimska obavijest, b. statusna obavijest: žurnalist pisac. Značenjsko polje b. određeno je i vrijednosno u kontekstu, značenje se naime konstruira intuicijom homonimskog odnosa *Pero – pero*. Prezime također sadržava antroponimsku obavijest, ali i potiče motivacijsku leksičku i morfološko-tvorbeno semantiku. Asocira se značenje: srčani poletarac, mladac, avanturist. Stilistički je izvod iz tako ostvarene antroponima – *simbol*.

Time je odlomak iscrpljen i na razini recepcije (spoznaje).

Drugi primjer:

U noveli „Smrt Rikarda Harlekinija” ta se tema maksimalno subjektivizira. Krleža imenom i prezimenom ironizira boemsku i ekscesnu ličnost jednoga drugog suvremenika. Ulderika Donadinija. *Rikardo Harlekin* eufonijski se slaže s *Ulderiko Donadini*. Prezime je u predlošku zvučnije, pa je stoga i u parafrazi na njemu težište. Postanjem je iz talijanskog jezika: *Arlecchino* „šaljivo lice u komediji, sluga spletkar, luda; lakrdijaš; prevrtljivac”. U hrvatskom ili srpskom jeziku adaptira se: (*h*)*arlekin*, –a. Pisac je odabrao efektniju, oponašateljsku paradigmaticu te tako istakao etimološku semantiku. Tako označitelj harmonizira s označenim iz perspektive pamfleta. Postupak se sastoji u dekonstrukciji predloška, negiranju predloška i rekonstrukciji nove strukture s pridruženim značenjem po istim pravilima. Stilistički je izvod iz postupka – *sarkazam*. Karakterističan je za oštru polemiku, a Krleža je iz vrste najžešćih polemičara. U „Mom obračunu s njima” razlaže ime trojice oponentata, a izdvojenu komponentu iz njihovih imena –*ovan* semantizira s najvišim stupnjem sarkazma.

Pisac dakle susreće lik u životu i preobražava ga u ponovnom dodiru sa životom, potčinjava ga viziji pojave iz svijeta i života.

Treći primjer:

Drukčiji su poticaji u ciklusu o Glembajevima. Najopćenitijim naznakama ističe se da je njihova geneza iz područja piščeve imaginacijske aktivnosti. Gradansko društvo i sloj buržoazije u našim određenim prostorima objektivno su bili drukčiji. Krieta su konstruirana po modelu potencije (= kakvi su mogli biti). Pa ipak, povijesno-sociološko određenje uvjerljivo je i izaziva dojam o odsutnosti konstrukcije. Ona međutim na se vraća pažnju najprije preko antroponimskog leksika i to na svim jezičnim strukturnim razinama.

Glembajevska antroponimska matica obuhvaća „povorku od tri stotine lica”. Njihovi su antroponimi izgrađeni kombinatoričnošću više antroponimijskih paradigmata. Postupci su semantizirani i nosioci su ovalike ili onolike količine i kvalitete poruke. Utvrđuju se kao *veći* ili *manji* broj leksičkih jedinica u antroponimskoj formuli i determinaciji izvan formule. Vide se iz usporedbe prvoga i jednoga od zadnjih Glembaja:

Ignac Glembaj, kmet

i

Naci (Ignjat Jacques) Glembay, bankar, šef firme Glembay Ltd., pravi tajni savjetnik

Potcrtavaju odnos *manje* : *više* iz perspektive beznačajnosti i stečenoga najvišeg statusa.

Postupci konstrukcije izlaze i iz *prozirnosti leksičke motivacije*:

prezidijalni savjetnik vitez *Gnyiday*

doktor *Smerdelsky*

doktor *Keresztessi Krizsovec*

vitez *Kmetsky*

presvijetla gospoda *Loyen-Grebengradska*

itd.

U tvorbenom konstruiranju pisac *spaja osnove i sufikse iz različitih jezika*:

Glembay <*glemb* (nejasna, „mutna” postanja, možda germanizam, mađarizam ili slavenizam!?) i mađarskog sufiksa za porijeklo *-ay* (usporedi *Ratkay*); tako i sarkastično *Gnyiday* (<*gnjida* i *-ay*).

Po tvorbenom modelu čeških prezimena načinjeni su *Kmetsky*, *Smerdelsky*, *Grebengradski*, ali s neočekivanim leksičkim motivacijama koje su u istaknutoj opoziciji s titulama. Tu su veze antroponima i kvalifikatora prisilne i smisaono se potiru.

Antroponim iz toga kruga *Keresztessi Krizsovec* izgrađen je kao sinonimska leksička, glasovna i tvorbena *igra riječima*.

Preklapaju se i *različiti grafijski sustavi*:

Glembaj i *Glembay*, *Čubelić* i *Tschoubelitsch*, *Lojen-Grebengradski* („bez ipsilona, naravno, sasvim obični Lojen”) i *Loyen-Grebengradsky*.

Grafija ulazi u strukturu likova prvih Glembaja kao elementarna pismenost, a Glembaji zadnjih generacija karakteriziraju se stilističkom pismenošću:

„Prvi rukopisi tih nepoznatih i pokojnih Glembaja bijahu još bez interpunkcije i velikih slova, početnički bezlični, groteskni, upravo barbarski spram stilizacije kakvog učtivog glembajevskog pisma devedesetih godina gdje se je naslovnik pisma agramerški titulirao: ‚Vaše gospodstvo’, ili: ‚Častim se pozvati Vaše gospodstvo’”.

Još nešto. Ciklus o Glembajevima ostvaren je s estetskom vrijednosnom perfekcijom. a svojom tematsko-idejnom semantikom potakao je stvaranje *termina: glembajevština* „način života i nazori Glembajevih; blazirana buržoazija”. (Usporedi u svjetskoj književnosti *oblomovština* i dr.)

U tim se naznakama zapravo ističe poznata činjenica da je književni lik stvoren i da njegovom strukturom upravljaju piščevi stavovi i predodžbe. Također se naznačuje da se to odslikava i na jezičnoizraznom planu. Pokazuju se osnovne *preoblike* i ukazuje na *stilističku funkciju imena*.

Četvrti primjer:

„Ova historija jednoga detalja bitke kod Bistrice Lesne napisana je u počast pokojnoga desetnika *Peseka Mate* i šestorice mrtvih domobrana drugoga bataljona druge satnije, i to: *Trdaka Vida*, *Blažeka Franje*, *Loborca Štefa*, *Lovreka Štefa*, *Pecaka Imbre* i *Križa Matije*, koji su svi pali...”

(*Bitka kod Bistrice Lesne*)

Antroponimska onomastička formula u tome primjeru ekvivalentna je, tj. zastupa *jedan* paradigmatski strukturni obrazac, s istim brojem i rasporedom onimskih jedinica (= imena), obrazac se ponavlja u narativnom odlomku. Fonetska i fonološka struktura jedinica određiva je prema topskom kriteriju (vidi naprijed). U stilističko značenje ulazi podatak o upotrebnom području obrasca: primjenjuje se u kancelarijskim evidencijama, u maticama, popisima, zapisnicima, prozivkama – *birokratiziran* je. Stilistički je izvod iz postupka – *ironija*.²

Još ćemo istodobno pokusno razmotriti književnu antroponimiju iz perspektive opisne antroponomastike i antroponimostilistike. Za „matice” poslužiti će cjelovit tekst novele „Mlada misa Alojza Tičeka”. Antroponimskom nominacijom obuhvaćeni su neposredni sudionici u radnji:

Alojz Tiček, kraljevski redarstveni nadstražar

Cecilija – *Cilika*, njegova žena

Slavko – *Slavoljub* – *Alojz Tiček*, prvorođeni sin Alojza i Cecilije Tiček, mladomisnik

Ivan – *Ivica*, njihov srednji sin

Maksimilijan – *Maks*, njihov najmlađi sin, kadet u carskoj i kraljevskoj infanterijskoj školi

gospodična *Sofija Krajcer*, djevojka, daljnji rod Cecilije Tiček

Gabro Kavran, gradski nadglednik vodostaja, kum Tičekovih

Petar Navala, kraljevski profoz kraljevskih uza kod kraljevskog sudbenog stola, drugi kum Tičekovih

Mišo – *Miško Navala*, njegov sin, gimnazijalac

Šimonić, podvornik zvezdarnice, još jedan kum Tičekovih

² Za provjeru evo identifikacije postavaka iz modela na komentiranim primjerima:

I: A. 2, 3, 7; B. 1, 2, 3, 4.

II: A. 2, 3, 5, 6; B. 1, 3.

III: A. 1 – 8; B. 1 – 7.

IV: A. 1, 6, 7; B. 1, 6.

Hrček, gradski magaziner, i još jedan kum Tičekovih
Hrčkovica, njegova žena, kuma
 gospodična *Micika*, djevojka, „ljubav” Slavkova
Andelko Grintavec, magnificus kanonik doktor filozofije i teologije, prepošt Blažene
 Djevice Marije
Karla Grobačević, manuduktorka monsignor doktor
Draganec, mesar i gostioničar, gradski zastupnik
 gospođa *Draganec*, njegova žena

Opisna antroponomastika fokusira samo antroponimski „materijal” s osnovnom funkcijom imenovanja. Ističe spoznaju da zastupljeni antroponimi ulaze u hrvatski ili srpski antroponimijski sustav. Ovjereni su u kolektivnom jeziku. Ubikacija se drži crte Varaždin – Zagreb i njihove okolice. Prema porijeklu tvorbenih komponenata (osnova i sufikasa) i njihovu glasovnom sastavu uočava se slojno preklapanje: *kajkavski* (podudaran s navedenom ubikacijom), *opći hrvatski ili srpski, kršćanski i njemački sloj*. Kajkavski i kršćanski sloj veće su čestotnosti, prvi prema regionalnoj piščevoj okrenutosti (tzv. „Krlježin kajkavski kompleks”), drugi prema užem tematsko-idejnom kriteriju zastupljenom u tekstu novele.

Kajkavski dijalektalni sloj vidi se u *osnovi i sufiksu*: *Tiček* (<tiček, tič-ek) ili *samo u sufiksu*: *Draganec* (<draganec, dragan-ec), *Hrček* (<hrček, hrč-ek), *Grintavec* (<grintavec, grintav-ec).

Antroponimijski su neintegrirana i neovjerenjena u jeziku zajednice prezimena *Grintavec* i *Grobačević*.

Grintavec se potvrđuje kao apelativ s tri semantička polja: 1. *biljka s lišajevima na lišću i kori*; 2. *čovjek s krastama na glavi*; 3. *prenes. čangrizavac, nevaljalac, zajedljivac*. Potječe iz njemačkog: *Grind* „krasta, lišaj”. Štokavski je lik sa -a- u finalnoj sekvenciji (-ac). Piscu je kajkavski lik apelativa *grintavec* (potvrđen u okolici Varaždina) bio motivirajući za preobliku u prezime. U prezimenu se aktualizira semantički sadržaj 3. (vidi gore). Izvor je jezičnom poticaju za takvu preobliku u piščevu kritičkom stavu, naime literarni je nositelj toga prezimena visoki crkveni dostojanstvenik. („On je svojim autoritetom i uplivom slomio hrptenicu klerika Alojzija, nesretnog kavalira...”)

Grobačević (drugi svećenik s visokim činom, rukovođa kod zaređenja) potvrđeno je s apelativnom motivacijom *grob* u prezimenu u deset tvorbeno-morfoloških antroponimskih likova. Međutim, nije potvrđeno s infiksom -ac- u značenju nomina agentis, sinonimom za ovjereni *grob*ar „onaj koji kopa grob, koji ukopava mrtvaca”. Ovdje dolazi upravo s tim pridruženim značenjem, ali u prenesenom smislu. To je prezime morfološko-tvorbeni *neologizam*. Takva je realizacija izašla iz jezičnog sustava (usporedi *košarač* i *Košarač*).

I iz ovako naznačena piščeva odnosa prema antroponimima, iznijeta u malom opsegu, ipak se može zaključiti: svojim pretežnim dijelom antroponimi u književnosti pripadaju kolektivnom jeziku, a manji individualni dio tvorački je i nastaje po sustavu jezika zajednice. Iz tvrdnje se isključuje stvaralaštvo kao estetizacija neestetičkoga jezičnog znaka. S toga horizonta antroponime promatra antroponimostilistika.

Protagonist zaređeni klerik nositelj je tri imena:

„*Alojzije* Tiček, koga su dok je kao fakin ministrirao po kaptolskim crkvama, zvali *Slavko*, a poslije ga u starčevićanskoj katoličkoj kongregaciji prekrstili u *Slavoljuba*...”

Alonim (= drugo ime istoga nositelja) *Slavko* najveće je čestotnosti. Čestotnost i distribucija alonima uvjetovane su tematskim elementima, emotivnim stanjem i stavom drugih sudionika prema protagonistu. U obiteljskom krugu, u građanskoj školi i s vršnjacima prije zaređenja alonim je *Slavko* stilistički neutralan:

„Kad je *Slavko* svršavao šesti razred gimnazije ...
... to je bilo jedino moguće i jedino logično rješenje.
da se *Slavko* makne od roditeljskoga stola ...
Ivica, jakobinac, bio je za to da se *Slavko* oženi...”

Stilističku obilježnost dobiva u *blizini* jednoga od *druga dva alonima*. Vidi se u kontinuciji:

„No međutim stvar se razvila tako da je *Slavko* u posljednji čas ipak kapitulirao i spustio zastavu. I sada se odigrava kod glavnog oltara Svete Marije posljednji čin te ljubavne i napete drame. Sada zabijaju čavle u pogrebnu škrinju bogoslova *Alojzija* Tičeka.”

Slavko i *Alojzije* s dramskom jakošću ističu završetak jednoga pravca i zaokret toka života drugim pravcem. Njihov se odnos stilistički utvrđuje kao *odnos jedinica u istaknutoj opoziciji* ili kao „oštar rez” jednoga tematskog leksema drugim u strukturi odlomka.

Alonim je *Slavko* obilježen i u *nepريمjerenim situacijama* novome statusu u kojima izostaje očekivano obraćanje mladomisniku redovničkim *Alojz* neposredno nakon zaređenja i na svečanoj večeri u tom povodu:

„Sjetio se *Slavko* svoje Micike...”

Micika je uporno stajala kod toga, da je došla ovamo da se oprostí sa *Slavkom* i da će još večeras ravno u vodu...

– Znate što? Idite lijepo u biskupski vrt. Ja idem gore i dovest ću vam *Slavka* ...

– Kamo ideš, *Slavko*? – zapitala je majka Cecilija puna zlih slutnja...”

Stilistička je obilježnost uvjetovana i drugim okolnostima.

Alonim *Alojz* izrazito je obilježen. Iz kruga je kršćanskih imena (lat. Aloisus): isusovački klerik, „djevičanski mladić”, žrtva popustljivosti i ljubavi prema okolini i bližnjemu.

Biblijski etimološki sadržaji alonima podržani su u tekstu, prepoznatljivi su u tematsko-idejnim elementima naracijskih odlomaka i njihovoj strukturi:

(1) „– Barem je jasno da je ljubav slobodna!

– Da! Točno! Točno! A što ako mi mama umre? Što onda? Ako ubijem mater? Cijeli bi me život grizlo i žderalo, da sam ubio mater rođenu!...

Smijem li ja tako daleko u toj stvari? Što vi mislite? Da! Znam! Čovjek je slobodan. To je jasno. Ali žao mi je te stare žene! Umrijet će od žalosti!

(2) Njezin prvorođeni sin *Alojz* Gabrijel, on pjeva na oltaru Presvetog Navještenja kod Svete Marije svoju prvu svetu misu!

A to je doista i bio veliki momenat, kada je jutros velečasni *Alojz* prvi put svojim grešnim rukama podigao hostiju...

- (3) Sluša mladomisnik *Alojz* riječi presvijetloga gospodina prepošta i kao u polusnu gleda pred sobom Vječni Grad. To sve nije laž! To sve doista negdje daleko u Rimu postoji, to sve živi.”

Tematski komentar:

Primjeri apostrofiraju slamanje i žrtvovanje (1), emotivnu i kršćansku zanesenost majke zbog koje je Slavko samo *Alojz* (2), uživljenost u novu ulogu (3).

Stilistički komentar:

U primjerima 2. i 3. dominiraju kršćanski tematski elementi i leksik, a ime harmonizira s njima i ima stilematsku i stilotvornu funkciju.

Taj je postupak primijenjen i u strukturiranju lika majke *Cecilije*. Ime je majci također svetačko (lat. Caecilia): uzorita kršćanka iz legende, bliska nebu, ima moć slušanja andeoskog pjevanja, zaštitnica glazbe.

U instrukciji za recepciju odlomka o njoj ističe se da se njegova struktura temelji upravo na donjim etimološkim sadržajima imena:

„Gospa *Cecilija* Tiček već punih dvadeset i pet godina sluša kaptolska zvona i pozna svako pojedino po imenu i pozna ih po glasu kao susjedove pse i mačke.

– Što to mijauče Lovrekova mačka? Što se dogodilo? Oho! To je Sveti Stjepan Kralj! To je valjda opet umro koji kanonik!

– Sveta Marija zvoni na večernju, a ja još nisam ispeglala rublje!

Ujutro, kad se puše novembarske magle i kad je još tmina po sobama, budi *Cecilija* svoga Alojza, da se digne, jer će inače ona opet biti kriva.

– Stari! Auf! Fratri zvone na zornicu. Skoro će dan! Stari!

Majka *Cecilija* dakle živi u intimnom odnosu s kaptolskim zvonima, i svi ti Cinkuši i Sveta Trojstva i Sveti Ladislavi za nju su glasovi dalekog, tajanstvenog, andeoskog svijeta, koji se s visokih, crnih, čadavih zvonika objavljuje nesretnim *Cecilijama* i odzvanja nad njihovim kuhinjama i zafrigima kao glazba nebeskih sfera.

Kad je jutros *Cecilija* čula najveće zvono Svete Marije, Bezgrešno Začeće, gdje pobjedonosno grmi, njoj se duša napunila svečanom glazbom i bilo joj je tako kao da sanja.”

U noveli se karakterizacija toga lika *tipizira*, a u odlomku se sugerira pluralom imena („nesretne Cecilije”) kojim se pojedinačno (singularia tantum) poopćava.

Zaključni komentar o ta dva izlučna lika protagonista:

Etimološki se sadržaji imena *Alojz* i *Cecilija* „preslikavaju” u strukturu cijele novele i integriraju u njezin tematsko-idejni i aspekatski sloj. Slojevi se analitički konstruiraju kao:

- nezavidan položaj mladih u obitelji i društvu
- ograničavanje prava mladima na svoj svjetonazor, izbor životnog poziva i ljubav
- primitivnost i katolička obnevidjelost autoriteta obitelji
- poraz dijela mladih: mirenje s nametnutim nakaradnim pogledom na svijet i život, gušenje intimnih osjećanja
- sin slabić u ulozi pasivnog objekta.

Istodobno takvu stanju kontrapunktira: piščevo zalaganje za pravo mladih na slobodu ličnosti i svoj svjetonazor, anarhizam kao izraz nezadovoljstva, prkos i bunt mladih protiv primitivizma u obitelji i društvu. Ti se stavovi sadržavaju djelomično i u antroponimu:

- (1) „Taj Miško *Navala*, *žestok* ateist ... stoji uz Ivicu Tičeka, i ta dva dečka tu na lijevoj strani oltara reprezentiraju u ovoj glumu vrata paklena. ...
- (2) – Trebalo bi u sve to baciti bombu! Bombu! Da! Bombu!
– Hulje! Ubojice! Ubili ste jednog čovjeka! Onoga ste klerika tamo zatukli!”

U prezimenu *Navala* resegmentizira se značenje apelativa *navala* „snažan nastup, napad, prodor”. Semantizaciju podupiru apozicijski atribut (primjer 1) i drugi sadržaji odlomka (primjer 2).

Pisac suptilo osjeća obilježenost imena s obzirom na afektivni sadržaj morfološko-tvorbene varijante:

„Osim *Alojza* prvorodenoga bio je tu još Tičekov srednji sin *Ivan*, svršeni maturant, koga zovu *Ivica* i svi ga tobože miluju i maze, jer je on ljubimac majke Cecilije i ona ga je, dok je još išao u gimnaziju, milovala i tetošila, jer je trajno pobolijevao i bio slab i proziran od slabokrvnosti. Danas međutim taj *Ivanov deminutiv Ivica* zvuči ponešto deplasirano, jer je *Ivica* izrastao i ojačao i nije više nikakav filigran nego pravi darvinist, larpurlartist i jakobinac.”

Analiza se provodi sa stajališta naznačenog odnosa *pisac* – *antroponim*. Varijante *Ivan* – *Ivica* komentiraju se u odlomku lingvistički valjano. Među njima najprije se uspostavlja odnos *neobilježenosti* – *obilježenosti*. *Ivica* je tvorbena deminutiv s pridruženim emotivnim sadržajem. Razlaže se:

$$Ivica = \begin{cases} 1. „isto što i Ivan” \\ \quad + („plus”) \\ 2. „najdraže dijete” \end{cases}$$

Sadržaj 2. izlazi iz sadržaja leksika „*miluju*”, „*maze*”, „*ljubimac*”, „*milovala*”, „*tetošila*”. U odnosu na sadržaj 1. sadržaj 2. jest „*sadržajni višak*” i po njemu je, „višku”, obilježen. Međutim, „višak” se u završnom dijelu piščeva komentara potire, neutralizira („*tobože*”, „*deplasirano*”). Tako „ispražnjen” deminutiv zadržava samo funkciju imenovanja kao i neobilježeno *Ivan*. Prema tome, morfološko-tvorbene varijante *Ivan* – *Ivica* sadržajno uspostavljaju sinonimski par („različiti oblici – isto osnovno značenje”) i zamjenjive su. Jedino je tako i moguća zamjena *Ivana* u svim kontekstovima novele s *Ivica*. Pisac dakle ograničava sadržajne mogućnosti deminutiva. Postupak se objašnjava odnosom *pisac* – *lik*.

Razgraničavanje (delimitacija) uočljivo se prepoznaje u razlici postupka prema protagonistima i epizodistima. (Do sada su pokazani primjeri protagonista) Kod epizodista (= sporedni likovi i statisti) ime je etiketa, što odgovara i njihovoj ulozi. Tako se primjerice u noveli još jedan lik zove *Alojz*, otac protagonista mladomisnika. Ali tekst ne sadržava „signale” koji bi analizu toga *Alojza* usmjerili prema pokaznom primjeru protagonista.

Vidi se i u *sklopu antroponimske formule*. Karakterizira se *reduciranošću*. U formuli se naime javlja samo ime, samo prezime, upotrebno prezime, ime ili prezime s neantropo-

nimskim kvalifikatorom. (Usp. *Hrček, gradski magazin; Hrčkovica; gospodična Micika* i dr.)

Zaključak

Opisna antroponomastika i antroponimostilistika organički su povezane općim usmjerenjem na posebna, individualna jezična svojstva. Književni lik, a time i antroponim kao njegov jezični ekvivalent, ima rang podsustava u strukturi književnog djela. Antroponimostilistika također je s rangom stilističkog podsustava.

U ovoj je raspravi predložen jedan antroponimostilistički model. Konstruiran je na predlošku djela Miroslava Krležu u kojem antroponimski leksik zauzima prestižno mjesto u ukupnosti jezičnih izražajnih sredstava. Krležino je djelo reprezentativno i na antropnimskoj razini u književnosti uopće.³

Sažetak

Miće Delić, Zavod za jezik IFF, Zagreb

UDK 801.313:808.62-82:886.2 Krleža, izlaganje na X. kongresu jugoslavenskih slavista u listopadu 1982. u Strugi, primljeno za tisak 1. travnja 1983.

In this article on onomastics the author discusses functional and semantic modeling of anthroponyms in literary works, with examples from books written by Miroslav Krleža.

NAZIVI OBROKA I NJIHOV RASPORED

Vladimir Loknar

1. Uzimanje jela spontano, bilo kad, poodavno smo napustili i podredili ga obročnom rasporedu. No i taj raspored nije bio konačan. On se razvijao prema materijalnim mogućnostima i civilizacijskim uvjetima i potrebama. Danas se taj raspored upotpunjuje i medicinskim spoznajama koje ga određuju ne samo brojem obroka, rasporedom i količinski nego i drugim posebnostima i kvalitetama.

2. Prvobitni raspored, kad je već raspored, imao je dva obroka, a mogli bismo ga nazvati *seoskim*: prvi je obrok bio *jutarnji*, a drugi *poslijepodnevni* ili *večernji*, poslije poljskog rada. No i taj raspored nije bio čvrst, a razlikovao se ne samo po godišnjem dobu nego i po pojedinim krajevima, osobito s različitim podnebljem i vrstom privređivanja. Prvi se obrok gotovo svuda zvao *ručak*, a drugi *užina*, *objed* (obid) ili *večera*. Danas je taj raspored gotovo nestao, a prevladao je uglavnom *tročlani*.

³ Osim navedene literature autor se služio i ovom: M. Delić, *Krležin kult vlastitih imena* u „*Bitki kod Bistrice Lesne*“; *Život*, 4, Sarajevo, 1973; Z. Malić, *Vlastita imena kao stilska kategorija u Krležinu „Banketu u Blitvi“*; *Jezik*, X, str. 97-109; P. Šimunović, *Ime u funkciji književnog djela*, *Onomastica jugoslavica*, 6, Zagreb, 1976; J. Wierzbicki, *Miroslav Krleža*, Liber, Zagreb, 1980; (grupa autora) *Leksik prezimena SRH*, Institut za jezik – Nakladni zavod MH, Zagreb, 1976.